

PROBLEMES DE LEGITIMACIÓ O DEMOCRÀCIA AMENAÇADA

El relat era idíl·lic: una transició pacífica, modèlica i exemplar, d'una dictadura massa prolongada que es trobava a les acaballes cap a una democràcia incipient, inclusiva i àmpliament acceptada. Una modernització accelerada de les estructures econòmiques i de l'administració pública, però també de la vida social, de les mentalitats i els costums. Un procés de descentralització i devolució de competències que mirava de resoldre, per la via del pacte, vells contenciosos relacionats amb la distribució territorial del poder. La integració a les estructures de defensa occidental i a la Unió Europea vingueren a segellar el miracle, per fi, d'una democràcia homologable. Un llarg període de creixement engreixat amb els fons estructurals i de cohesió procedents d'Europa, com a contrapartida a l'obertura total de economia, consagrava l'èxit de l'operació, adobada a més amb una espectacular modernització de les infraestructures, en forma d'autovies gratuïtes i línies d'alta velocitat que solcaven els vastos espais de l'Espanya interior, segons l'esquema radial consagrat d'ençà de la instauració de la monarquia borbònica al segle XVIII.

Durant anys aquest estat de coses —reeixit i sorprenent atesa la història convulsa dels darrers segles— va funcionar a ple rendiment. Va generar consens i estabilitat, alhora que gaudia del reconeixement exterior i interior. Els vells problemes, les xacres seculars d'Espanya —el problema agrari, el militar, el religiós, el «regional», el retard econòmic— semblava que havien quedat enrere, superats per una història d'èxit. Després del 23 F, els militars havien assumit el seu paper en una democràcia. Ningú parlava ja de reforma agrària. L'Església catòlica conservava àmplies parcel·les d'influència, però havia renunciat a la temptació teocràtica. El sistema autonòmic es desplegava i absorbia energies i ambicions. El progrés econòmic i social era evident. Només el terrorisme enquistat a Euskadi plantejava un repte sagnant, per bé que finalment també fou ultrapassat per una dinàmica imparabile de pacificació. Un «miracle», sens dubte.

Però vet ací que en algun moment es va trencar l'encanteri. Els historiadors, amb l'avantatge de la perspectiva, diran quan, com i per què. Tot i que els coetanis ja se n'han pogut fer una idea. No tot eren ni son flors i violes en la realitat de les coses. Les continuïtats amb el règim franquista en els aparells de l'Estat, i singularment en el poder judicial, estaven destinades a passar factura. Els excessos de l'esquema radial han provocat un fort malestar en la vessant mediterrània. Els mètodes de la lluita

contra el terrorisme, en algun moment, malmeteren la reputació del poder democràtic. Les continuïtats profundes en la distribució del poder social, la persistència d'una desigualtat arrelada, el desvergonyiment de les elits i l'espectacle de les portes giratòries provocaren indignació. La corrupció sistèmica, sobretot, va fer molt per deslegitimar el relat. Les propensions centralitzadores i el rebrot furiós d'un nacionalisme espanyol gens banal, que varen batre el ple amb l'anul·lació d'aspectes clau de la reforma de l'Estatut de Catalunya pel Tribunal Constitucional, determinaren un nou cicle d'instabilitat. La bombolla immobiliària i la crisi que s'inicià el 2008 —la gran recessió— tragueren a la llum del dia variables socials i econòmiques desestabilitzadores: la precarietat, la difícil inserció laboral de les generacions ascendents, la marginació de sectors socials consistents. Cert que sovint s'hi entreveu l'efecte de tendències globals, però la percepció és local. I té a veure amb el descrèdit creixent del sistema polític. Un descrèdit que assolí un punt culminant —alguns pensen que irreversible— amb l'obligada abdicació de l'anterior cap de l'Estat i el seu auto-exili, després de les revelacions escandaloses ben conegudes. La reacció repressiva i antipolítica davant el Procés a Catalunya, malgrat les rectificacions parcials i gasives que vingueren després, atà encara més el foc. Una part de la ciutadania espanyola —excitada darrerament amb seduccions nacionalistes o fins i tot imperials (la «hispanitat»)— acusava els dèficits d'arrelament de la vivència democràtica profunda que constitueixen el llast més gran per a una convivència civilitzada. Una visió de la història complaent i gens autocrítica, al marge del treball de comprensió i esmena que ha marcat el darrer mig segle i escaig a Europa, no augura res de bo.

En aquest context crida l'atenció l'arregliment creixent de la força conservadora majoritària —suposadament moderada i centrista— amb les tesis més forassenyades d'una extrema dreta rampant que a la resta d'Europa, amb bones raons, s'analitza i tracta en termes d'antifeixisme, atesa l'experiència històrica nefasta del continent. Una lliçó clau d'aquell temps de malvestat —els anys trenta i quaranta del segle XX— és que la democràcia es troba realment en perill quan les forces conservadores majoritàries obren la porta —per la via dels pactes, de la contaminació ideològica o directament pel lliurament del poder— a l'extrema dreta, a les forces extremistes feixistes o para-feixistes que no amaguen el seu disseny totalitari d'esborrar els altres, de reestructurar amb la repressió la vida social i política, de limitar o anul·lar les llibertats individuals i col·lectives, d'estigmatitzar els diferents, d'assenyalar grups humans identificables com enemics a batre, a perseguir i marginar, o eliminar.

Els problemes de legitimitat del sistema polític s'han acumulat, i el desconcert s'ha apoderat d'una societat traumatitzada pel descobriment de la vulnerabilitat pandèmica, de les incògnites del futur i de la instabilitat geopolítica. Uns reptes que caldrà entomar amb clara consciència dels perills, però amb vocació ferma de fer-hi front preservant la llibertat i la democràcia. Temps interessants, però complicats.